

„Neuľahneš k mužskému ležaniami ženy!“: Mužská homoerotika a análny styk medzi mužmi v Levitiku

SAMUEL JAVORNICKÝ*

Tento príspevok si kladie za cieľ hlbšie filologicky a antropologicky porozumieť dvom krátkym, obsahovo identickým narážkam na homoerotickú sexuálnu aktivitu v Tóre, konkrétne v textovom súbore knihy *Levitikus* označovanom ako *Zákon svätosti* (*Lv 17-26*). *Zákon svätosti* (*H* od „*Holiness Code*“) je pokladaný zástancami „pramennej hypotézy“ za neskoršiu redakciu niektorých častí kňazského prameňa, ktorý tvorí základnú časť obsahu Levitika. Je datovaný do poexilného obdobia na prelom 6. a 5. storočia pred Kr.¹

Príslušné zákazy sa objavujú v *Lv 18,22* a *20,13*. Príspevok sa venuje výhradne týmto dvom vybraným veršom ako jednoznačným dokladom homoerotiky v hebrejskej Biblii. Cieľom príspevku bude teda (1) správne filologicky analyzovať a interpretovať samotné texty a (2) správne porozumieť symbolicko-antropologickým významom a vzorcom správania, ktoré ležia za týmito textami.

Filologická analýza

„Neuľahneš k mužskému (pohlaviu) ležania (ležaniami)² ženy! Je to ohavnosť! (*w^o’et zāchār lô tiššav mišk^ovê ’iššā^h – tô’ēvāh hī’*)“ (*Lv 18,22*)

* Tento príspevok vznikol v rámci zahraničného výskumného grantu „Outreach Platform for CEE Research Network on Christian Culture: Reception and Reflection of Values of Antiquity in the Christian Culture of the West“ (ID#443.20132320). Touto cestou sa chcem tiež poďakovať mojim kolegom, Pavlovi Labudovi a Martinovi Nosálovi z Centra pre interdisciplinárne štúdiá za ich pozorné prečítanie textu a kritickú diskusiu nad ním. Takisto chcem vyjadriť vďaka aj anonymným recenzentom príspevku za ich cenné a text obohacujúce rady a komentáre.

1 Porov. Jacob Milgrom, *Leviticus 17-22: A New Translation with Introduction and Commentary*, (The Anchor Bible 3A), New York: Doubleday 2000, 175.

2 Ide o snahu o doslovný preklad spojenia *šā kav mišk^ovê ’iššā^h*, „ležať ležania ženy“. Slovo *mišk^ovê*, „ležania“, vystupuje v akuzatívne. Doslovný prevod do akuzatívy ale pôsobí v slovenčine ťažkopádne až nezrozumiteľne, preto v zátvorke uvádzam tvar v instrumentáli, ktorý pôsobí zrozumiteľnejšie. Analogicky sú v prekladoch riešené aj obdobné prípady (napr. zomrieť smrťou, zhręšiť hriechom apod.).

„Muž, keď uľahne k mužskému (pohlaviu) ležania (ležaniami) ženy, ohavnosť učinili oni obaja; smrťou budú usmrtení! Krv ich na nich! (*w²’iš’ ašer jiškav ’et zāchār mišk²vê ’iššā^h tō’ēvāh ’āsū šnēhem – môt jūmātū – d²mēhem bām*)“ (Lv 20,13)³

V oboch výrokoch je obsah toho, čo je zakazované, sémanticky identický. Rozdiel je len vo formulácii a v literárnom žánri tejto právnej požiadavky. V prvom prípade je predpis uvedený v apodiktickej forme ako kultický zákaz sakrálneho práva a v druhom prípade v kazuistickej forme ako občianska právna norma.⁴ Lv 18,22 sa obracia iba k mužovi, ktorý je podmetom vety, podobne aj prvá časť vety v Lv 20,13, ktorá je zrejme staršou, predredakčnou vrstvou. Druhá časť vety v Lv 20,13, popisujúca previnenie a trest páchatelov, sa potom obracia na oboch mužov. Kľúčovým výrazom pre správnu interpretáciu týchto veršov je slovné spojenie *mišk²vê ’iššā^h*, „ležania ženy“.

Saul Olyan v roku 1994 publikoval článok interpretujúci tieto dva verše.⁵ Vo svojej filologickej analýze zdôvodnil, že sa v nich pojednáva o análnej penetrácii medzi mužmi a zároveň popísal redakčný proces a význam redakčných úprav týchto veršov pre ich pochopenie. Poukázal na to, že (1) Lv 18,22 sa vzťahuje len na hlavného agenta, a nie na oboch partnerov, a že (2) Lv 20,13, rozširujúci trest na oboch partnerov, predstavuje neskoršiu redakciu, pri čom prvá časť vety, zachycujúca staršiu predredakčnú vrstvu, sa aj tak obracia len na hlavného agenta. Potiaľ by bolo možné s Olyanom súhlasiť. Sporný je však jeho ďalší záver. Olyan tvrdí, že oba texty pojednávajú o aktívnom, teda o insertívnom partnerovi.⁶ Opiera toto tvrdenie o výklad výrazu *mišk²vê ’iššā^h*, teda „ležanie ženy“. Vysvetľuje, že výraz *mišk²vê ’iššā^h* je protipólom výrazu *miškav zāchār*, „ležanie mužského (dosl. samca)“, ktorý sa vyskytuje v Nu 31,17-18.35 a Sd 21,11-12. V oboch prípadoch ide o popis penetratívneho vaginálneho styku. Výraz *mišk²vê ’iššā^h* Olyan správne identifikuje ako popis (vaginálnej) receptivi-

3 Uvádzam ešte preklad jedného zo štandardných slovenských prekladov. Ide trochu ne-tradične o starší, mierne archaický, ale stále štandardný, Roháčkov preklad. Tieto texty prekladá spomedzi štandardných slovenských prekladov najdoslovnejšie: „Nebudeš ležať s mužským pohlavím, ako sa líha so ženou; to je ohavnosť“ (Lv 18,22); „A človek, ktorý by ležal s mužským pohlavím, tak ako sa líha so ženou, obidvaja spáchali ohavnosť, istotne zomrú; ich krv bude na nich.“ (Lv 20,13).

4 Porov. Martin Prudký – Jan Roskovec, „Homosexualita ve světle biblických textů“, in: Gabriela Malinová (ed.), *Problematika homosexuálních vztahů*, Praha: Českobratrská církev evangelická 2005, 1-16: 4.

5 Saul Olyan, „And with a Male You Shall Not Lie the Lying Down of a Woman’: On Meaning and Significance of Leviticus 18:22 and 20:13“, *Journal of the History of Sexuality* 5/2, 1994, 179-206.

6 *Ibid.*, 186.

ty ženy a *miškov zāchār* ako popis mužského preniknutia penisom. Problém však nastáva pri otázke, z koho perspektívy je styk popisovaný. Olyan tvrdí, že v prípade výrazu „ležať ležania (ležaniami) ženy“ ide o popis heterosexuálneho koitu z perspektívy muža,⁷ teda o prijatie tejto ženskej vaginálnej receptivity. To znamená to, čo muž zakúša pri vaginálnom styku so ženou.⁸ Výraz by sa podľa tejto interpretácie dal parafrázovať ako „zakúšať ležania (polohy) ženy“, čo znamená „zakúšať (poznať)“ ženu prostredníctvom jej ženskej polohy (polôh) pri styku, teda „zakúšať (poznať)“ jej vaginálnu recepciu prostredníctvom penetrácie. V kontexte styku medzi dvoma mužmi v *Lv* 18,22 a 20,13 by to podľa Olyana znamenalo prijatie mužskej análnej receptivity, teda „zakúšať (poznať)“ mužskú análnu recepciu. Táto interpretácia je väčšinovo rozšírená a bez výnimky jej odpoveď aj prekladateľská tradícia.⁹

Na záver sa Olyan zamýšľa nad tým, prečo *Zákon svätosti* zakazuje análnu penetráciu muža mužom. Domnieva sa, že s najväčšou pravdepodobnosťou ide o problém miešania dvoch znečisťujúcich telesných sekrétov – ľudského semena a exkrementu.¹⁰ Na druhej strane sám pripúšťa, že toto zdôvodnenie nie je bezproblémové a že by v tom prípade *Zákon svätosti* mal zakazovať aj heterosexuálny análny styk, čo však nezakazuje. Domnieva sa, že heterosexuálny análny styk nebol predmetom záujmu *Zákona svätosti* z toho dôvodu, že tento typ styku pravdepodobne nebol súčasťou izraelského „repertoáru sexuálnych praktík“.¹¹ Toto vysvetlenie považujem za značne nepresvedčivé ako obhajobu proti danej námietke. Olyan ešte rozlišuje dôvody zákazu z *Lv* 18,22 a 20,13 a im zodpovedajúce vzorce myslenia v ich finálnej podobe po predpokladanej redakcii ako súčasť *Zákona svätosti* a v ich predredakčnej podobe ako súčasť *Kňazského prameňa*. Príčiny zákazu v predredakčnej vrstve analyzuje podľa mňa správne ako problém stierania hraníc medzi genderami tým, že došlo k fe-

7 Rovnako výraz interpretuje aj Prudký. Pozri M. Prudký – J. Roskovec, „Homosexualita...“, 4.

8 S. Olyan, „...And with a Male...“, 186.

9 Túto interpretáciu podporuje aj Mišna a Ráší. Porov. S. Olyan, „...And with a Male...“, 181, 186. Podporujú ju aj všetky súčasné slovenské a české preklady, vrátane Bible kralickej, ako aj Lutherova Biblia a významné anglické preklady ako King James Version (KJV) alebo New International Version (NIV), New Revised Standard Version (NRSV) a iné. Septuaginta a Vulgáta sledujú hebrejský text: „*kai meta arsenos ú koiméthéséi koitén gynaikeian, bdelygma gar estin*“ (*Lv* 18,22); „*kai hos an koiméthéi meta arsenos koitén gynaikos, bdelygma epoiésan amfoterói*“ (*Lv* 20,13); „*Cum masculo non commisceberis coitu femineo: abominatio est*“ (*Lv* 18,22); „*Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nefas*“ (*Lv* 20,13). Rozdiel je len v tom, že Septuaginta prekladá výraz *miškov* *vê 'iššāh* akuzatívom singuláru („ležanie ženy“) a Vulgáta ablatívom singuláru s inštrumentálnym významom („ležaním ženským“).

10 S. Olyan, „...And with a Male...“, 202-206.

11 *Ibid.*, 203.

minizácii pasívneho partnera.¹² O to prekvapivejšie pôsobí jeho záver ohľadom poradkacej vrstvy, že išlo o zákaz miešania dvoch nečistých telesných výlučkov.¹³

Jerome T. Walsh však s touto interpretáciou nesúhlasí a podrobuje Olyanove závery ostrej kritike.¹⁴ Svoju interpretáciu vedie inou cestou. Súhlasí s Olyanom a ďalšími autormi, že tieto texty popisujú análny styk medzi mužmi. Vysvetľuje, že binárna opozícia výrazov *miškov zāchār* a *miškov vē 'iššāh* je zrejmä, aj keď je nejasný dôvod asymetrie medzi *zāchār* a *'iššāh* – prečo si nekorešponduje buď *zāchār*, „mužské pohlavie (samec)“, a *n^oqavāh*, „ženské pohlavie (samica)“, alebo *'iš*, „muž“, a *'iššāh*, „žena“. ¹⁵ Súhlasí, že *miškov zāchār*, „ležanie mužského“, jednoznačne označuje pozíciu „mužského“, teda penetrujúceho partnera pri genito-genitálnom styku. Jednoducho povedané označuje mužskú penetráciu. A výraz *miškov vē 'iššāh*, „ležania ženy“, následne označuje pozíciu ženy pri genito-genitálnom styku, to znamená ženskú vaginálnu recepciu mužského prenikania. To, s čím ale Walsh nesúhlasí a čo je podľa môjho názoru najzásadnejším upozornením a prínosom jeho článku, je upozornenie na syntaktické napojenie týchto výrazov na rozdielne sloveso vo vetnej pozícii a z toho plynúce sémantické dôsledky. Olyan sa takisto venuje tejto otázke, ale významové rozdiely medzi pripojením na dve rozdielne slovesá prehliada. Napríklad píše:

Pri vaginálnom styku žena zakúša (doslova „poznáva“ alebo „leží“) *miškov zāchār* (mužskú penetráciu), kým ona ponúka svojmu partnerovi *miškov vē 'iššāh* (vaginálnu receptivitu), ktorú zakúša on („poznáva“ alebo „leží“). ... Pretože obaja, muž aj žena, sú schopní „poznať“ a „ležat“ sexuálne, nie je tu pravdepodobne žiaden rozdiel vo význame medzi oboma spojeniami: obe znamenajú zakúšať (pohlavný) styk.¹⁶

12 *Ibid.*, 188-189, 204-205.

13 Zákaz miešania nečistých telesných sekrétov vidí Olyan aj ako príčinu zákazu incestu, cudzoložstva či sodomie (zákaz miešania semena dvoch mužov, resp. mužského a zvieracieho semena). Pozri S. Olyan, „And with a Male...“, 202. V prípade incestu to nedáva zmysel a v ostatných prípadoch nemusí nutne dochádzať k následným stykom a teda ku kontaktu dvoch rozdielnych typov semena, resp. semena dvoch mužov.

14 Jerome T. Walsh, „Leviticus 18:22 and 20:13: Who is Doing What to Whom?“, *Journal of Biblical Literature* 120/2, 2001, 201-209. K rovnakému záveru dospieva aj Boyarin a Thurston: Daniel Boyarin, „Are There any Jews in History of Sexuality?“, *Journal of the History of Sexuality* 5/3, 1995, 333-355; Thomas M. Thurston, „Leviticus 18:22 and the Prohibition of Homosexual Acts“, in: Michael L. Stemmeler – Michael J. Clark (eds.), *Homophobia and the Judeo-Christian Tradition*, Dallas: Monument 1990, 7-23.

15 Na túto zvláštnu asymetriu upozorňuje aj Olyan. Porov. S. Olyan, „And with a Male...“, 185.

16 *Ibid.*

Práve toto prehliadanie sématických rozdielov v syntaktickom napojení na slovesá „poznať“ a „ležať“ je jedným z najproblematickejších bodov Olyanovho článku. Walsh poukazuje na to, že použitie rozhodne nie je také voľné ako naznačuje Olyan. V skutočnosti je medzi použitím týchto dvoch slovíčok veľmi zásadný rozdiel.¹⁷ Obe slovesá vyjadrujú navzájom opačnú perspektívu koitu. Výraz *miš kav zāchār* sa vo všetkých prípadoch, v ktorých sa objavuje v Tóre a v Prorokoch (*Nu* 31,17-18.35 a v *Sd* 21,11-12), vyskytuje v spojení so slovesom *jāda'*, „poznať“, vo forme *jāda' miš kav zāchār*, „poznať ležanie mužského“, alebo *jāda' 'iš 'išā^h miš kav zāchār*, „poznať muža na základe ležania mužského“. Tento výraz v spojení so slovesom *jāda'* tu doslova znamená, že ženy, o ktorých je tu reč, „spoznali“ muža na základe toho, že „spoznali“, „zakúsili“, jeho „mužské ležanie“ – mužskú polohu, čiže mužskú penetráciu. Slovné spojenie *jāda' miš kav zāchār* nereferuje teda k jednaniu, resp. k perspektíve ženy, ale k jednaniu a perspektíve penetrujúceho partnera, teda muža.¹⁸

Výraz *miš kav vē 'iššā^h*, „ležania ženy“, sa v celom Tenachu vyskytuje len na týchto dvoch skúmaných miestach v *Zákone svätosti* (*Lv* 18,22; 20,13), a to v spojení so slovesom *šā kav*, „ležať“. Idióm *šā kav miš kav vē 'iššā^h*, „ležať ležania ženy“, znamená ležať spôsobmi, polohami, ženy pri styku ženy s mužom. Popisuje teda recepciu penetrácie a referuje tak k penetrovanému partnerovi.

Walsh podporuje toto stanovisko ešte viacerými príkladmi z Tenachu, kedy je význam podobne pleonasticky vyjadrený slovesom a predmetom ako v prípade spojenia „ležať ležania (ležaniami) ženy“ – napr. „sníval sen (snom)“, „zhrešil hriechom“, „usmrtil smrťou“ apod. Uvádza aj príklad priamo so slovesom *šā kav* v nesexuálnom význame z *2 S* 4,5b: „*w^hhū šā kav 'ēt miš kav haššoh^o rājim*“, „a on ležal ležanie (ležaním) poludnia“.¹⁹

Výraz *miš kav zāchār* v spojitosti s tranzitívnym slovesom *jāda'*, „poznať“, vystupuje buď ako predmet, alebo ako príslovkové určenie predmetu. Vzťahuje sa k penetrujúcemu mužovi narozdiel od výrazu *miš kav vē 'iššā^h* s intranzitívnym slovesom *šā kav*, „ležať“, ktorý nereferuje k predmetu, ale k podmetu, ktorým je penetrovaný muž. Ešte detailnejšie vysvet-

17 J. T. Walsh, „Leviticus 18:22 and 20:13...“, 205.

18 Túto interpretáciu potvrdzuje aj neskoršie použitie idiómu *miš kav zāchār* v kumrán-ských textoch. Vyskytuje sa v tvare plurálu *miš kav vē zāchār* v IQSa 1,10: „*w^olō jī[grāv] 'el 'iššā^h l'da'tāh l'miš kav vē zāchār*“. V tomto prípade sa výraz *miš kav vē zāchār* vyskytuje v spojení so slovesom *qārav*, „priblížiť sa“. Olyan sa na základe tohto výskytu idiómu *miš kav zāchār* domnieva, že koncom prvého tisícročia pred Kr. došlo k posunu jeho významu. Je to podľa mňa z toho dôvodu, že nevidí rozdiel vo význame idiómu v spojení so slovesom „poznať“ (v zmysle zakúšať ležanie toho druhého partnera) a „ležať/lahnúť si“, resp. „priblížiť sa (ležaním)“ (v zmysle poskytovať ležanie druhému partnerovi). Pozri S. Olyan, „And with a Male...“, 185.

19 J. T. Walsh, „Leviticus 18:22 and 20:13...“, 205.

lené to znamená, že „poznať ležanie mužského“ označuje dej „poznávania“, teda zakúšania, mužskej penetrácie (v prípade *Nu* 31,17-18.35 a *Sd* 21,11-12 zo strany ženy) a zároveň poskytovania receptivity. Slovné spojenie „ležať ležanie mužského“, resp. „priblížiť sa ležaním mužského“ (ekvivalent v kumránskych textoch), by naopak znamenalo²⁰ poskytovať penetráciu a prijímať receptivitu. Idióm „ležať ležania ženy“ označuje poskytovanie recepcie, čiže prijímanie penetrácie, naproti teoretickému spojeniu „poznať ležania ženy“, ktoré by vyjadrovalo prijímanie recepcie, a teda poskytovanie penetrácie. Nejde teda len o binárnu opozíciu výrazov *miškov zāchār* a *mišk^ovê ’iššā^h*, ale aj o binárnu opozíciu slovies *šākov*, „ležať“, a *jāda’*, „poznať“.

Z toho vyplýva, že texty *Lv* 18,22 a 20,13 sa obracajú k mužovi, ktorý by ležal pri styku s iným mužom polohami ženy, teda ktorý by poskytoval recepciu (ležanie ženy), t.j. k pasívnemu, nie k aktívnemu partnerovi, ako tvrdí Olyan. Tomu nasvedčuje ešte aj fakt, že výraz *mišk^ovê ’iššā^h* je v pluráli narozdiel od výrazu *miškov zāchār*, ktorý je v singulári. To by mohlo odrážať skutočnosť, že žena môže byť voči penetrujúcemu mužovi vo viacerých polohách – mohlo by to odrážať možnosť vaginálneho a análneho styku.²¹

Na základe týchto záverov sa domnievam, že by bolo možné uvažovať o vytvorení alternatívnej línie v rámci etablovanej prekladateľskej tradície. Tento návrh by mohol byť výzvov pre nové biblické preklady.²²

Antropologická interpretácia

Z týchto filologických záverov plynú aj rozdielne antropologické závery pre hodnotenie mužskej homoerotickej aktivity, konkrétne análneho styku, v staroizraelskej spoločnosti a príčin, ktoré sú za zákazom takéhoto styku v *Lv* 18,22 a 20,13. Podľa Olyana (ktorý za adresátom zákazu vidí insertívneho partnera) sa staroizraelský vzorec nazerania na sexuálnu aktivitu líšil od väčšiny ostatných starovekých mediteránnych národov, u ktorých bola dialektika (mužskej) cti a hanby jednou z najzásadnejších sociál-

20 Prvý idióm sa podľa mojich poznatkov nevyskytuje v starovekých hebrejských textoch, druhý však nájdeme v kumránskych textoch. Porov. poznámku 18.

21 Boyarin ukazuje na talmudických textoch, že tento výraz v rabínskej literatúre odráža práve túto skutočnosť. Pozri D. Boyarin, „Are There any Jews...“, 346-347. Zvláštnosťou je kumránsky text 1QSa 1,10, kde sa aj idióm *miškov zāchār* vyskytuje v pluráli *mišk^ovê zāchār*.

22 Ak by som vyšiel z Roháčkovho prekladu a zachoval jeho dikciu, môj návrh by vyzeral nasledovne: „Nebudeš ležať s mužským pohlavím, ako si líha žena (s mužom); to je ohavnosť“ (*Lv* 18,22); „A človek, ktorý by ležal s mužským pohlavím, tak ako si líha žena (s mužom), obidvaja spáchali ohavnosť, istotne zomrú; ich krv bude na nich“ (*Lv* 20,13).

nych otázok (hovori sa o nich ako o „*honor and shame societies*“),²³ a preto sa u nich vzorce sexuálnej aktivity točili okolo genderovej konštrukcie mužnosti – to znamenalo, že muž má penetrovat a nie byť penetrovaný. Olyan videl za zákazom análneho styku medzi mužmi snahu o nenarušenie rituálnej čistoty zamedzením miešania semena a exkrementu. Walsh naopak tvrdí, že v skutočnosti sa tento vzorec od mediteránneho fallocentrického modelu principiálne nelíšil.²⁴ V tejto interpretačnej línii stojí aj Stone.²⁵ Napriek tomu, že nespochybňujem dôležitosť mužnosti a mužskej cti v oblasti sexuality v staroizraelskej spoločnosti, domnievam sa, že ide o významy podradené normatívnym významom plynúcim z binárnej genderovej identity mužských a ženských rolí. Z toho dôvodu v tomto bode celkom nesúhlasim s Walshovou a Stonovou perspektívou, resp. súhlasím do istej miery v tom zmysle, že model sexuality a genderu založený na dialektike cti a hanby je presvedčivým modelom, ktorý je ale súčasťou výkladového rámca vyššieho rádu založeného na genderovom dimorfizme, ako o tom bude pojednané nižšie.

V tomto kontexte je ešte potrebné zodpovedať otázku, na koho každého sa zákaz z Lv 18,22 a 20,13 vzťahuje. Adresátom *Zákona svätosti* boli všetci slobodní izraelskí muži bez rozdielu v sociálnom statuse (tí ho potom mali uplatňovať vo svojich domácnostiach – na ženách, deťoch a otrokoch). Lv 18,22 a 20,13 im priamo zakazuje receptívnu pozíciu pri styku medzi mužmi a následne Lv 20,13 formuluje trest aj na insertívneho partnera. *Zákon svätosti* používal tzv. rétoriku inkluzivity, ktorou zahŕňal aj

23 Podrobnejšie sa tomuto antropologickému výkladovému rámcu v textoch deuteronomistickej dejepisy venuje Ken Stone vo svojej monografii *Honor and Power in the Deuteronomistic History*. Tento teoretický výkladový rámec rozoberá v samostatnej kapitole, pozri Ken Stone, *Honor and Power in the Deuteronomistic History*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1996, 27-49. Stone a tiež niektorí ďalší autori, napr. Theodore W. Jennings, prichádzajú s queer prístupmi k analýze biblických textov a hľadajú rôznorodejšie funkcie sexuality v spoločnosti starého Izraela. „Queerovanie“ biblických textov ale považujem za trochu kontroverzný a diskutabilný prístup, vykazujúci azda až príliš veľkú mieru dekonštrukcie obsahov jednotlivých pojmov a kategórií a ich naplnenie novými obsahmi. Závety týchto analýz sú častokrát prekvapujúce a neodpovedajú zažitým odborným interpretáciám biblických textov (čo nemusí byť pochopiteľne nutne problém). Vo viacerých prípadoch ich pokladám za nie veľmi presvedčivé, napr. Stonovu interpretáciu knihy Ozeáš či Jenningsovu interpretáciu príbehu o Dávidovi a Jonatánovi. Pozri Ken Stone, *Practising Safer Texts: Food, Sex and the Bible in Queer Perspective*, London – New York: T & T International 2005, 111-128; Theodore W. Jennings, *Jacob's Wound: Homoerotic Narrative in the Literature of Ancient Israel*, London – New York: T & T International 2005, 13-36. Porov. tiež M. Prudký – J. Roskovec, „Homosexualita...“, 9.

24 J. T. Walsh, „Leviticus 18:22 and 20:13...“, 206-209.

25 K. Stone, *Honor and Power...*, 68-133.

cudzincov prebývajúcich v Izraeli,²⁶ a domnievam sa, že sa vzťahoval aj na otrokov.²⁷

Súhlasím s Olyanom v hodnotení príčin staroizraelského zákazu análnej penetrácie medzi mužmi v prípade predredakčnej vrstvy zákazov v *Leviticu* náležiacej do *Kňazského prameňa* (aj keď za adresáta zákazu mylne pokladá aktívneho partnera). Podľa Olyana bola v Izraeli sexuálna receptivita viazaná na základe biologického pohlavia a vyhradená striktne ženám, to znamená, že bola genderovo konštruovaná ako ženská rola.²⁸ Porovnáva ich aj s kultúrou klasickej antiky, v prípade ktorej bola tiež receptivita vyhradená primárne ženám (ale v istých prípadoch prijateľná aj pre mužov).²⁹ V antickej spoločnosti mohli byť pasívnymi partnermi aj muži nízkeho sociálneho postavenia – cudzinci, otroci a v Grécku aj dospievajúci chlapci. Dospelí slobodní muži – občania – ale nesmeli byť penetrovaní nikdy (v Ríme to platilo aj pre mladíkov). Tí, ktorí prijali pasívnu rolu pri styku, boli chápaní ako tí, ktorí sa vzdali svojho statusu mužskosti a občianstva a prijali status žien, cudzincov a otrokov.³⁰ Receptívna a insertívna rola bola v antike spájaná so sociálnym a ekonomickým statusom v kombinácii s genderovým statusom. V právnych textoch Tóry oproti tomu boli tieto role viazané striktne na pohlavie a gender, kde nehrali vek a sociálny status žiadnu úlohu.³¹ Insertívna rola bola striktne vyhradená mužom a receptívna striktne ženám. Model sexuality a genderu je teda podobný antickému modelu v tom, že ženy museli na seba brať len receptívnu rolu, ale líši sa v tom, že muži na seba receptívnu rolu nemohli vziať nikdy. Muži museli byť vždy insertívni a toto rozdelenie rolí bolo založené na biologickom pohlaví.

26 Porov. S. Olyan, „„And with a Male...““, 195; J. T. Walsh, „Leviticus 18:22 and 20:13...“, 206.

27 Predmetom záujmu *Zákona svätosti* bola kultická čistota, ktorú mohli narušiť nie len ľudia vrátane otrokov (prípád otrokyne v *Lv* 19,20), ale aj zvieratá (likvidácia zvierat ako trest za styk so zvieratami v *Lv* 20,15-16) a veci.

28 S. Olyan, „„And with a Male...““, 188.

29 Žena nemohla prijať inú než receptívnu rolu, preto aj lesbický styk, kde sa žena zdanelivo snažila prijať na seba aktívnu rolu, bol zakázaný.

30 S. Olyan, „„And with a Male...““, 190-191; Kenneth J. Dover, *Greek Homosexuality: Updated and with a New Postscript*, Cambridge: Cambridge University Press 1989, 91-100, 103-104. Porov. tiež Craig A. Williams, *Roman Homosexuality*, Oxford: Oxford University Press 2010; John Winkler, *The Constraints of Desire: The Anthropology of Sex and Gender in Ancient Greece*, New York – London: Routledge 1990; Jonathan Walters, „No More than a Boy: Shifting the Construction of Masculinity from Ancient Greece to the Middle Ages,“ *Gender and History* 5/1, 1993, 20-33; David M. Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love*, New York – London: Routledge 1990.

31 Porov. S. Olyan, „„And with a Male...““, 188-202.

Veľmi zaujímavý antropologický záver formulovala Mary Douglas, ktorá podrobila antropologickej analýze dialektiku čistého a nečistého v prípade dietetických predpisov obsiahnutých v *Levitiku*. Tvrdí, že podstatou klasifikácie niektorých typov zvierat za nečisté je odmietnutie anomálií. To znamená odmietnutie tých zvierat, ktoré nepredstavujú čistý exemplár svojho druhu, ale majú aj charakteristické znaky iného druhu zvierat – napr. lietajúci hmyz, plávajúce vtáky atd. V pozadí týchto predpisov je snaha zdeliť zvieratá do svojich kategórií, „každé podľa svojho druhu“.³² Thomas M. Thurston aplikoval Douglasovej prístup aj na Lv 18,22 a 20,13 ako problém miešania pohlaví a zotieranie hraníc medzi nimi tým, že jeden z partnerov na seba berie genderovo ženskú rolu sexuálne receptívneho partnera.³³ Podobne je to možné uplatniť aj na cudzoľožstvo ako narušenie hraníc mužovej domácnosti, styk so zvieratom ako narušenie hraníc medzi človekom a zvieratom alebo incest ako narušenie hranice pokrvného príbuzenstva. Daniel Boyarin navrhuje ešte trochu modifikovaný výklad. Tým, že pre Izraelitov boli kategórie genderu dané stvorením a pohlavím (muž je penetrujúci a žena penetrovaná),³⁴ tvrdí, že nejde o problém narušenia mužskej cti a genderovej naderadenosti muža, ale o problém narušenie hraníc medzi pohlaviami – „cross-gendering“ – a o „trvanie na absolútnej nenarušiteľnosti genderového dimorfizmu“.³⁵ Boyarinove tvrdenia sú pomerne presvedčivé a dobre filologicky, hermeneuticky i antropologicky podložené. Celú otázku zákazu análneho styku medzi mužmi v *Levitiku* dáva do analógie so zákazom „cross-dressingu“ v *Dt 22,5*.³⁶ Na viacerých príkladoch ukazuje, že Tóra neprehliadala ženy a ich správanie, napr. zákaz styku so zvieratami a tiež spomenutý zákaz cross-dressingu. A teda dôvodom, prečo sa problematika ženskej homo-

32 Mary Douglas, *Purity and Danger: Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, London: Routledge 1979, 54-72.

33 T. M. Thurston, „Leviticus 18:22 and the Prohibition of Homosexual Acts...“, 7-23.

34 Boyarin poukazuje na to, že v biblickej hebrejčine výraz pre samicu, príslušníčku ženského pohlavia, *nʿqavāh*, znamená „nositeľka otvoru“. Pozri D. Boyarin, „Are There any Jews...“, 345.

35 *Ibid.*, 348.

36 *Ibid.*, 340-348. Vyskytuje sa aj interpretácia, podľa ktorej zákaz cross-dressingu vyplýva z toho, že išlo o magickú praktiku doloženú v okolitých blízkovýchodných kultúrach. Porov. Hary A. Hoffner, Jr., „Symbols for Masculinity and Femininity: Their Use in Ancient Near Eastern Sympathetic Magic Rituals“, *Journal of Biblical Literature* 85/3, 1966, 332-334; Harold T. Vedeler, „Reconstructing Meaning in Deuteronomy 22:5: Gender, Society, and Transvestitism in Israel and the Ancient Near East“, *Journal of Biblical Literature* 127/3, 2008, 460-461. Tento výklad sa mi nezdá úplne pravdepodobný, pretože verš nevykazuje žiadne priame narážky na magické praktiky, a podobne ani okolité verše v kapitole 22. Práve naopak sa v pasáži vyskytujú zákazy miešania dvoch druhov vecí – nasadenie iného semena do vinice, záprah voľa s oslom a nosenie odevu utkaného z vlny a zároveň z lanu (*Dt 22,9-11*).

erotiky nevyskytuje v Tóre, nie je nezaujímavé o ženy, ale skutočnosť, že penetrácia ako definičný znak sexuálnej aktivity, ktorá bola v pozornosti autorov a redaktorov Tóry, v tomto prípade absentovala. Keďže žena mala byť penetrovaná, v prípade, že bol penetrovaný muž, nešlo o narušenie mužskej cti (resp. nie len jej), ale o narušenie mužskosti, mužskej genderovej identity, a tým pádom o stieranie hraníc a rozdielov medzi pohlaviami. Boyarin tvrdí, že dochádza v tomto prípade k tomu, čo vyjadruje výraz *tevel*, čiže „zámena“, „prevrátenie“ či „miešanie“, čo je výraz, ktorý sa objavuje na iných miestach v Tóre len v súvislosti so stykom so zvieratom v Lv 18,23 a s incestným stykom s nevestou svojho syna v 20,12, teda hneď vedľa miest, ktoré hovoria o análnom styku medzi mužmi. Výraz *tevel* sa teda vyskytuje na troch miestach a okrem cross-dressingu popisuje dva zo štyroch typov sexuálnych priestupkov, na ktoré Thurston aplikuje Douglasovej prístup interpretácie levitikálnych predpisov.³⁷ Túto hypotézu podopiera tým, že výraz *mišk²vê 'iššā^h*, „ležania ženy“, dáva do analógie s výrazom *sōmlat 'iššā^h*, „odev ženy“, ako so syntakticky korešpondujúcim genitívnym spojením – tak ako si nesmie muž obliecť „odev ženy“, takisto nesmie ležať „ležania ženy“, teda byť penetrovaný.³⁸ Rozdiel je ale v tom, že zatiaľ čo v prípade cross-dressingu bolo z hľadiska kultúrneho symbolizmu relevantné zameniť si odev s opačným pohlavím v prípade oboch pohlaví, teda aj u ženy, je v prípade homoerotiky kultúrne-symbolicky relevantný len penetratívny styk, a teda len styk medzi mužmi z dôvodu absencie penetrácie v prípade ženskej homoerotiky.³⁹

Problematiku análneho styku medzi mužmi v Tóre môžeme zhrnúť tým, že podľa právnych predpisov Tóry bol neprijateľný akýkoľvek kultúrny relevantný prejav „cross-genderingu“, ktorý predstavoval *tô'ēvā^h*, „ohavnosť“, a ktorého manifestáciou homoerotického charakteru bolo praktikovanie „ležaní ženy“ zo strany muža s iným mužom, teda prijatie receptívnej role pri análnom styku s iným mužom.

37 Táto Boyarinova interpretácia výrazu *tevel* je ale trochu sporná a nedá sa jednoznačne potvrdiť, aj keď sa zdá byť plausibilná na miestach, kde sa vyskytuje.

38 D. Boyarin, „Are There any Jews...“, 341-345.

39 Styk medzi ženami ostáva, zrejme ako kultúrno-symbolicky irelevantný (na rozdiel od antickej kultúry), v Tóre bez reflexie. Stručnej reflexie sa mu dostáva v helénizovanom judaizme a následne v ranom kresťanstve ako aj v rabínskych textoch.

SUMMARY

“You Shall Not Lie to a Male by the Lying Down of a Woman!”: Male Homoeroticism and Inter-Male Anal Intercourse in Leviticus

This article deals with the problem of male homoeroticism and anal intercourse in two verses of the *Book of Leviticus* (18:22 and 20:13) belonging to the textual set called the *Holiness Code* (H). The article comprises two parts. The first represents a philological analysis and interpretation of these two texts, while the second is an attempt to understand the anthropological framework and behavioural patterns lying behind the texts. In the first part, the standard interpretative and translation tradition considering the active (insertive) partner as the primary addressee of the proscription is critically examined. The article inquires into the crucial Hebrew idiom, *mišk^ovê 'iššā^h*, “the lying down of a woman”, which represents the central clue to a proper understanding of the two texts. The article rejects the mainstream interpretative and translation tradition. Based on a new lexical, syntactic and semantic analysis, it proposes an alternative translation and interpretation which sees the passive (receptive) partner as the addressee of the proscription. The second part of the article discusses the two main interpretative frameworks for the anthropological interpretation of the two texts. The first is “shame and honor dialectics” and the second is the prohibition of the mixing of kinds, in this case the mixing of gender roles. The latter is regarded as principal. It means that the *Holiness Code* condemns *mišk^ovê 'iššā^h*, “the lying down of a woman”, with another male, i.e. the acceptance of the receptive sexual role within inter-male anal intercourse, as a culturally relevant expression of “cross-gendering”.

Keywords: *Holiness Code*; *Leviticus* 18:22; *Leviticus* 20:13; male homoeroticism; anal intercourse; cross-gendering; anthropological interpretation; ancient Israel.

Centre for Interdisciplinary Studies
and Department of Philosophy
Faculty of Arts

Catholic University of Ružomberok
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
Slovakia

SAMUEL JAVORNICKÝ

samuel.javornicky@gmail.com